

Mitä tiedämme Ukrainasta

SIMO MANNILA

Ukraina on maa, jossa on varovaistenkin arvioiden mukaan yli 40 miljoonaa asukasta. Se on Euroopan suurimpia maita. Tässä on otettu jo huomioon se, että Venäjä on vallannut Krimin, eikä Ukraina todennäköisesti saa sitä takaisin, ja että Itä-Ukrainassa soditaan tietymättömin tuloksin. Rajojen muutos – millainen se lopulta onkin – on dramaattinen ja vaikuttaa väestön koostumukseen ja mielialoihin. Niihin vaikuttaa myös väestön liikkuvuus; nyt talousahdingossa olevassa Ukrainassa on suuria määriä sisäisiä pakolaisia, ja separatistialueilta on muuttanut väestöä myös Venäjälle.

Ukraina-tuntemus on meillä melko heikolla tollalla, ja maa näyttäytyy uutisissa lähinnä Vladimir Putinin märkinä unena. Sitä se voi ollakin, mutta Ukraina on myös ihan todellinen maa ja kansakunta, eikä se ole kovin kaukana Suomesta. Äskettäin on ilmestynyt Johannes Remyn *Ukrainan historia* (Gaudeamus, 2015), joka korvaa Viktor Pilipenkon¹ ja Georgi Kasjanovin (1997) vanhentuneen perusteoksen. Tulossa on myös Anna-Lena Laurénin ja Peter Lodeniuksen kirja *Ukraina – gräslandet*, jota voi kirjoittajat tietäen jo ennakkoon pitää erittäin kiinnostavana; Lodenius (2006) on jo aiemmin kirjoittanut yhden kirjan Ukrainasta ruotsiksi. Nämä uutuudet lisäävät olennaisesti suomalaisten Ukraina-tietämystä – edellyttäen tietysti, että ne luetaan.

Tässä kirjoituksessa luonnehdin Ukrainan taloutta muutamien kansainvälisten ja ukrainalaisten lähteiden valossa sekä esittelen ukrainalaisten omia näkemyksiä maan nykytilanteesta.

Ukrainan taloudesta

Maalla ei voi olla todellista itsenäisyyttä, jos se on taloudellisesti heikoilla, esimerkiksi kohtuuttoman velkaantunut. Tällainen on Ukrainan nykytilanne, ja jo vanhastaan tunnettuja ovat Ukrainan ja Venäjän kaasukiistat, jotka alkoivat jo viime vuosikymmenen puolivälissä. Tässä vaiheessa Ukraina on velkaa kaasusta Venäjän valtion yhtiölle Gazpromille yhtiön tietojen mukaan yli 2,4 miljardia dollaria – tämä vain yhtenä esimerkkinä. Tosin kansainvälisen talouden asiantuntijan Anders Åslundin mukaan maa, joka hyökkää toiseen maahan, ei kansainvälisen oikeuden mukaan voi vaatia saataviaan tältä toiselta maalta – mutta Venäjä oman tulkintansa mukaan ei ole osapuolena Ukrainan konfliktissa, joten velka on voimassa.

Ukrainan oma energiatuotanto kattaa Maailman talousfoorumin (World Economic Forum, 2014) mukaan vain noin kaksi kolmasosaa maan kulutuksesta, kun esimerkiksi Venäjä tuottaa noin kaksi kertaa enemmän energiaa kuin kuluttaa. Sodan vuoksi on menetetty Krimin lisäksi sitä paljon merkittävämpi Donbassin talousalue, joka on kaikkien arvioiden mukaan tuottanut yli 20 % maan bruttokansantuotteesta (BKT), ja sota vie resursseja päivittäin. Ukraina on Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) ja muiden ulkomaisten tahojen tuen varassa. On arvioitu, että IMF ja EU joutuvat maksamaan Ukraina-tukia lähiaikoina 10–20 miljardia euroa vuosittain (Sutela 2014).

Vuoden 2009 kansainvälisen talouskriisin jälkeinen talouskehitys on ollut Ukrainassa perin heikkoa, ja nyt maa on ajautunut kuilun partaalle. Maailmanpankin tietojen mukaan Ukrainan BKT kutistui 8,2 % vuonna 2014. Tämän vuoden ennuste on myönteisempi, ja laskun oletetaan olevan enää 2,3 % (The World Bank 2015; taulukko

¹ Viktor Pylypenkon nimi on kirjoitettu kirjassa väärin: ukrainan translitteraatiolla ei ole meillä perinteitä, mutta viralliset ohjeet translitteroinnista ovat olemassa.

Taulukko 1. Ukrainan taloudellinen kasvu vuosina 2009–2014 ja ennuste vuodelle 2015, %. (Lähteet: Focus Economics (FE), 2015; The World Bank (WB), 2015.)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 (ennuste)
BKT:n muutos	-14,8	4,1	5,5	0,2	0,3	-8,2	-2,3 / WB -3,9 / FE

1). Sekin on paljon sotaa käyvässä maassa, vaikka viime vuoden taantuma oli vain puolet siitä, mitä se oli vuonna 2009. Ukrainan valtion budjetissa on ennakoitu 4,3 %:n lasku vuonna 2015, eli synkkyteen on periaatteessa varauduttu. Vuosille 2016–2017 Maailmanpankki (2015) ennustaa 3,5 ja 3,8 %:n kasvua, mutta tämäkin on ymmärrettävästi hyvin epävarmaa.

Itä-Ukrainan konflikti lisää myös puolustusmenojen tarvetta. UNDP:n (2015) tietojen mukaan puolustusmenojen osuus koko BKT:sta on 3 % ja vuoden 2015 budjetista 8 %, mitkä osuudet vaikuttavat nykytilanteessa vähäisiltä. Ukrainan talous- ja kauppaministeriön konsensusennuste (Ministry of Economic Development ..., 2014) seuraaville vuosille erittelee mm. hintojen sekä viennin ja tuonnin kehitystä sekä arvioi riskejä. Ulkoisista riskeistä todennäköisimpänä pidettiin Ukrainan ja Venäjän konfliktin eskaloitumista, ja seuraavaksi tärkeimmäksi katsottiin ulkomaisten investointien väheneminen tai siirtyminen makrotalouden epävarmuuden johdosta. Sisäisistä riskeistä todennäköisin oli valtion mahdollinen budjettialijäämä, johon liittyvät eläkerahaston ja sosiaalivakuutuksen alijäämät.

Tässä tilanteessa voimme valitettavasti todeta, että mainitut riskit ovat toteutumassa ja väestön ostovoima alenemassa. Talouden ongelmiin liittyy myös maan valuutan *hryvnan* devalvoituminen, mikä on ollut pitkälti yli 100 %:n luokkaa vuoden kuluessa. Lisäksi UNDP:n mukaan (2015) laitton valuutanvaihdon markkinat ovat Ukrainassa syntyneet uudelleen ja niiden volyyymi voi olla jopa 100 miljoonaa dollaria päivässä.

Maailman talousfoorumi (2014) analysoi Ukrainan nykytilannetta hyvin havainnollisella tavalla ja julkaisi huhtikuussa 2014 kolme skenaariota maan kehityksestä. Ukrainan viennistä on noin puolet suuntautunut Venäjälle ja EU-maihin, ja viennistä 80 % on ollut raaka-aineita tai puolivalmisteita. Nyt Venäjä sotii Ukrainaa vastaan ja EU-maiden talous ei kasva: uusia markkinoita täytyy siis etsiä Euroopan ulkopuolelta, mikä ei ole erityisen helppo tehtävä. Niin maatalouden kuin teollisuuden

tuottavuus on matala, ero esimerkiksi Venäjään on huomattava, vaikka Venäjänkään tilanne ei ole kummoinen. Ukrainan infrastruktuuri toimii ääri rajoillaan ja omalta osaltaan tulppaa talouden kehitystä, sikäli kuin sitä saadaan aikaan.

Myös Ukrainan taloudelliset ja poliittiset instituutiot ovat heikompia kuin muissa talouskehitykseltään vastaavissa maissa, karkeasti arvioituna ne ovat Keski-Aasian tasolla. Transparency Internationalin (2014) korruptioindeksin mukaan maan sijoitus oli 142. Vertailun vuoksi voi todeta, että Venäjän sijoitus on vain hieman parempi 136, mikä tulos ei sekään ole erityisen mairitteleva. Äskettäin Ukrainassa tehdyssä tutkimuksessa yli puolet vastaajista katsoi oikeuslaitoksen, poliisin, valtionhallinnon, terveyspalvelut ja parlamentin korruptoituneiksi, ja kritiikki oli yleistä muutakin julkista vallankäyttöä kohtaan (Jenin 2015).

Maailman talousfoorumin (2014) Ukrainaskenaarioita ovat 1) noidankehästä vapautuminen 2) ”takaisin tulevaisuuteen” ja 3) pysähtyneisyys. Noidankehästä vapautuminen edellyttää suotuisaa ulkoista ympäristöä ja institutionaalista tukea, ja siksi sitä tuskin voi pitää todennäköisenä vaihtoehtona sodan tai jääntyneen konfliktin jatkussa idässä. Pysähtyneisyyttä taas ei tee mieli valita, vaikka ulkoinen ympäristö tuskin on suotuisa, mikä lisää pysähtyneisyyden riskiä. Melko mahdolliselta vaikuttaa vaihtoehto 2, joka tarkoittaa, että tulevaisuutta kohti mennään mutta ikään kuin selkää edellä. Skenaarioon kuuluu, että kiperä yhteiskunnallinen tilanne pakottaa uudistuksiin joillakin keskeisillä sektoreilla, joiksi nähdään todennäköisimmin maatalous ja infrastruktuuri. Maailman parhaasta maatalousmaasta on kymmeniä prosentteja Ukrainan alueella. Miksi sitä ei käytettäisi paremmin? Infrastruktuuri-investoinnit taas ovat melko tavanomaisia kriisinhoitokeinoja, joille on mahdollista saada poliittista tukea. Reformit johtavat uusiin investointeihin ja ne taas modernin maatalousyrittäjyyden syntyyn, joka käyttää hyväkseen skaalaetuja tuotannossa. Maailman talousfoorumin mukaan tämä vie maata tai joitakin sen osia eteenpäin, mutta kerrannaisvaikutukset

muuhun yhteiskuntaan jäävät vähäisiksi, pk-yrityksiä ei tueta eikä keskiluokka pääse kasvamaan.

Ukrainan talous kaippaa kiireesti ulkopuolista tukea. Tätä on vaatinut muun muassa George Soros (2015) useissa kirjoituksissaan. Tammikuussa 2015 hän esitti maalle vähintään 50 miljardin dollarin tukipakettia – edellytyksenä tietenkin hallinnon uudistaminen ja varainkäytön valvonta. Tällä hetkellä tiedämme, että aika lähelle tuota summaa voidaan päästä, varat estävät maata hukkumasta mutta eivät välttämättä pelasta. Sorosin argumenttina on, että Venäjä haluaa Ukrainan valtion epäonnistuvan (*“failed state”*) ja nykytilanteessa nappikauppa ei auta. Mittavan tuen saaminen tai sen jatkuminen ei kuitenkaan ole selvää, sillä talouden hoidossa nykyinen paradigma antaa etusijan säästökuureille ja tuen järjestyvä käyttö vaatii melkoista mullistusta maan hallinnossa. Hallinto ei ole uudistunut sillä tavalla kuin tarkkailijat ja ukrainalaiset olisivat toivoneet, vaikka on ymmärrettävää, että sotaan joutuneessa maassa hallinnon kehittäminen on vaikeata.

Mutta mitä ukrainalaiset itse ajattelevat nykytilanteesta? Maassa on muutamia tutkimuslaitoksia, jotka tekevät laajoja mielipide- ja muita tutkimuksia hyvällä ammattitaidolla ja joiden sivuilla on runsaasti ajankohtaista tietoa maan tilanteesta. Tunnetuin niistä lienee englanninkieliseltä nimeltään Kyiv International Institute of Sociology (KIIS), joka toimii yksityisen yliopiston Kyiv Mohyla -akatemian yhteydessä. Laitoksen johtajana toimii professori Volodymyr Paniotto, jonka erityisalana ovat kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät.² KIIS on myös Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin yhteistyökumppani, ja se tekee säännöllisesti ns. omnibus-kyselyitä, joissa tiettyyn perustietopakettiin liitetään tilaajien toivomia lisäkysymyksiä. Haastattelijaverkosto koko-

aa aineistot, mutta se ei enää ole voinut toimia Krimillä ja separatistien valtaamilla alueilla. Tämä merkitsee sitä, että seuraavassa esiteltävät, Donbassia koskevat tiedot ovat vain Ukrainan hallituksen hallussa olevilta alueilta. Krimiltä aineistoa ei ole koottu vuoden 2014 huhtikuun jälkeen. Aineisto olisi voitu koota muualtakin puhelinhaastattelujen avulla, mutta siitä on luovuttu, koska viinoutumat ovat liian suuret: kaikilla ei ole puhelin tai puhelin ei toimi, ja vastausten luotettavuus on ongelmallinen.³

Seuraavan luvun taustaksi voitaneen esitellä Paniotton (2014) tulokset siitä, kuinka Maidanin tapahtumiin on suhtauduttu Ukrainassa. Maidanin koostumuksesta (ts. keitä mielenosoittajat olivat) ja tavoitteista on tehty useita tutkimuksia, mutta tässä esitelty kysely antaa tiiviin yleiskuvan. Kaiken kaikkiaan Janukovitshin hallintoa vastaan protestoivien eli Maidanin puolella oli 40 % ukrainalaisista, kun taas entisen presidentin hallintoa tuki 23 %. Kolmannes vastaajista totesi kuitenkin, etteivät he olleet kummassakaan leirissä, ja 5 % jätti vastaamatta kysymykseen. Alueiden väliset erot olivat suuret. Kun länsiukrainalaisista (mm. Lviv) kannatti Maidania 80 %, vastaava luku Itä-Ukrainassa (mm. Harkova, osittain Donbass) oli vain 8 %. Keski-Ukrainan (mm. Kiova) profiili oli hyvin samanlainen kuin koko maassa, ja eteläukrainalaisten (mm. Odessa) suosituin vastaus oli, etteivät he olleet poliittisessa kiistassa kummallakaan puolella (taulukko 2).

Seuraavassa esitellään ukrainalaisten näkemyksiä ukrainalaisten ja venäläisten väleistä ja hieman muustakin.

---

2 Tutustuin Volodymyr Paniottoon 1990-luvulla, jolloin hän johti KIISin tekemää elinolutkimusta Ukrainassa. Maan tilastokeskuksen vastaava tutkimus oli neuvostoaikainen ja sen metodologia oli uudistettava perin pohjin, mutta samalla kun tämä prosessi oli meneillään, tarvittiin kuitenkin tietoa väestön elinoloista kansallisen politiikan ja ulkomaisten rahoittajien työn tueksi. Paniotto, joka on alun perin matemaatikko, työskenteli aiemmin Ukrainan tiedeakatemiassa, mutta lähti sieltä huomattuaan, että paikallisille puolueideologeille, jotka Venäjän vuoden 1991 epäonnistuneen vallankaappausyrityksen jälkeen menettivät silloisen työnsä, oli järjestetty uudet paikat laitoksella, jolla hän itse oli työssä.

---

3 Donbassin alue on tässä sama kuin Donetskin ja Luhanskin oblastit (alueet). Tieto otoksen kattavuudesta ja aineiston keräämisestä perustuu sähköpostikirjeenvaihtoon Natalia H'artšenkon (KIIS) kanssa helmikuussa 2015.

Taulukko 2. Kenen puolella ukrainalaisten sympatiat olivat hallinnon ja mielenosoittajien konfliktissa alueittain, %. (Lähde: Paniotto, 2014.)

	Länsi-Ukraina	Keski-Ukraina	Etelä-Ukraina	Itä-Ukraina (ml. Donbass)	Ukraina (koko maa)
Viktor Janukovitshin puolella	3	11	32	52	23
Mielenosoittajien puolella	80	51	20	8	40
Ei kummallakaan puolella	13	33	42	39	32
Ei vastausta	4	6	7	1	5

Taulukko 3. Suhtautuminen Venäjän johtoon Ukrainan eri alueilla, %. (Lähde: Pjaskovska, 2015.)

	Länsi-Ukraina	Keski-Ukraina	Etelä-Ukraina	Itä-Ukraina (ml. Donbass)	Ukraina (koko maa)
Erittäin myönteisesti	1	-	5	34	9
Myönteisesti	1	3	11	35	12
Kielteisesti	10	9	20	4	10
Erittäin kielteisesti	85	82	48	11	59
Vaikea sanoa	4	7	16	17	10

Ukraina ja Venäjä vs. ukrainalaiset ja venäläiset

Tetjana Pjaskovska (2015) on tutkinut, kuinka ukrainalaisten suhtautuminen Venäjään on kehittynyt. Hän vertaa näitä tietoja moskovalaisen Levada-keskuksen samoina ajankohtina koottuihin tietoihin venäläisten Ukraina-asenteista. Tulokset osoittavat, että myönteinen asennoituminen toiseen kansakuntaan alenee molemmin puolin. Kehitys on ollut selvempää Ukrainassa, koska ukrainalaiset ovat perinteisesti suhtautuneet Venäjään myönteisemmin kuin venäläiset Ukrainaan. Kun vuonna 2008 peräti 88 % ukrainalaisista suhtautui myönteisesti Venäjään ja vielä 2013 osuus oli 83 %, vuonna 2014 osuus oli romahtanut 48 %:iin. Venäläisistä 55 % suhtautui myönteisesti Ukrainaan vuonna 2008, vuonna 2013 osuus oli 69 %, mutta vuonna 2014 se oli alentunut peräti 32 %:iin. Kielteisesti asennoituvien osuus on lisääntynyt suunnilleen samassa suhteessa kuin myönteisesti suhtautuvien on alentunut. Ukrainalaisten mielipiteiden kehitykseen vaikuttanee etupäässä sota. Venäläisten tilanne on monimutkaisempi, kuten luvut osoittavat, ja siihen vaikuttanee erityisesti media, mutta sodan suorat vaikutukset lienevät pienet.

Maa (”Venäjä”, ”Ukraina”) voi kuitenkin tarkoittaa muun muassa kansaa tai se voi viitata politiikkaan tai sen johtohahmoihin, ja vastaajat osavat tehdä nämä erot melko selvästi. Ukrainalaisista 74 % suhtautuu venäläisiin edelleen myönteisesti, samoin 60 % venäläisistä ukrainalaisiin. Vaikka luvut ovat alentumassa, ne ovat silti korkeita. Sen sijaan 69 % ukrainalaisista suhtautuu kielteisesti Venäjän johtoon, ja jopa 86 % venäläisistä suhtautuu samoin Ukrainan johtoon. Kaikilla Ukrainan alueilla selvä enemmistö suhtautuu venäläisiin myönteisesti, sen sijaan alue-erot asennoitumisessa Venäjän johtoon ovat suuret. Kun kaikista ukrainalaisista Venäjän johtoon suhtautui myönteisesti vain 21 %, luku Itä-Ukrainassa oli 69 %. Kiinnostavaa on, että Venäjän johto ei ole Etelä-Ukrainassa erityisessä suosiossa: myönteisesti asennoituvia oli 16 % (taulukko 3).

Pjaskovska (2015) esittelee myös tietoja ukrainalaisten näkemyksistä siitä, millainen Venäjän ja Ukrainan välinen suhde olisi toivottava. Vastausvaihtoehtoina olivat a) samanlaiset suhteet kuin Ukrainan ja muiden maiden välillä, mikä merkitsi myös tulleja ja viisumipakkoa, b) ”ystävälliset suhteet” eli avoin raja ilman viisumipakkoa ja tulleja sekä c) yhdistyminen samaan valtioon. Tässä-

kin alue-erot ovat huomattavat. Koko Ukrainan tasolla ensimmäisen ja toisen vaihtoehdon kannatus oli miltei yhtä yleistä (45 % vs. 44 %), sen sijaan vain 5 % halusi Ukrainan liittyvän Venäjään. Vastaava osuus Venäjällä on samoihin aikoihin (v. 2014) ollut 7 %.

Kysyttäessä Donbassin verenvuodatuksen syitä vastaukset erosivat jälleen alueittain. Yleisimmin syyppääksi katsottiin Venäjän hallituksen politiikka (43 %) ja toiseksi yleisimmin Maidanin mielenosoittajat, jotka häätivät laillisesti valitun presidentin virastaan (19 %). Itä-Ukrainassa, jonka profiili oli selkeästi erilainen kuin muiden alueiden, kuitenkin 55 % kannatti jälkimmäistä vaihtoehtoa ja Venäjää syytti vain 6 %. Etelä-Ukrainan vastausprofiili oli samankaltainen kuin koko Ukrainan, mutta 20 % vastaajista totesi, että kysymykseen on vaikea vastata (Pjaskovska 2015). Enemmistö kaikilla alueilla ja keskimäärin 77 % kaikista ukrainalaisista tuomitsi Venäjän duuman päätöksen sallia tarvittaessa presidentti Putinin päätöksen viedä Venäjän joukot Ukrainan alueelle – itäisillä alueilla vastaava osuus oli merkittävän matala, 55 % (KIIS 2014b).

Julia Sah'no (2015) on selvittänyt ukrainalaisten suhtautumista Euroopan unioniin ja Venäjän tulliliittoon viime vuosina – kumpaan Ukrainan tulisi liittyä? Vuonna 2013 molemmilla vaihtoehtoilla oli suunnilleen saman verran (n. 40 %) kannatusta, mutta sota on tuonut suuren muutoksen. Uusimpien tietojen mukaan EU:hun liittymistä tukee 56 % väestöstä ja tulliliiton kannalla on vain 22 %, mikä tarkoittaa myös sitä, että 22 % on epävarmoja. Itä-Ukrainassa tulliliiton kannalla oli kuitenkin 53 % vastaajista, etelässä 27 %.

Tämän hybridisodan aikana tiedot Ukrainan ja Venäjän television katsomisesta ovat kiinnostavia. Venäjän televisiota katsoo ukrainalaisista 38 %, mutta Donbassin asukkaista peräti 82 %. Merkittävää on, että Harkovan alueen vastausprofiili poikkesi Donbassista ja oli pikemmin yleisukrainalainen. Kun kysyttiin luottamusta televisiossa kerrottuun, ukrainalaisista miehistä 17 % ja naisista 12 % ei luottanut lainkaan Ukrainan televisioon. Vastaavat luvut Venäjän televisiosta olivat kolmin- tai nelinkertaiset eli 51 % ja 46 %. Alueerot näkyvät jälleen ja kertovat paljon tilanteesta: Donbassin vastaajista 35 % ei luottanut lainkaan Ukrainan televisioon, kun Venäjän television osalta osuus oli 7 % (Novikova 2015).

Tulokset osoittavat todeksi suurlähettiläs René Nybergin (HS 30.8.2014) huomion, että Venäjä on saanut Krimin mutta menetti ukrainalaiset. Kaikkia heistä Venäjä ei kuitenkaan näytä menettäneen: kun itäukrainalaisista 69 % suhtautuu Venäjän johtoon myönteisesti (taulukko 3), niin yhtä suuri osuus kaikista ukrainalaisista suhtautuu Venäjän johtoon kielteisesti. Erityisesti Donbass eroaa muusta maasta olennaisesti. KIIS (2014a) selvitti vuonna 2014 ukrainalaisten näkemyksiä siitä, kuinka Ukrainan eri alueiden väliset suhteet tulisi järjestää. Enemmistö vastaajista (53 %) katsoi, että Ukrainan tulee olla yhtenäinen – ei siis liittovaltio – mutta laajemmin paikallisin toimintavaltuuksin; toiseksi suosituin vastausvaihtoehto oli nykyinen tilanne (23 %). Donbassin asukkaista vastaukset hajosivat merkittävästi: nykytilannetta kannatti 26, alueelle autonomista asemaa toivoi 24 ja liittymistä Venäjään 23 % vastaajista. Olga Balakirevan ja kumppaneiden (2015) tuoreen selvityksen mukaan Ukrainan väestön enemmistö tukee hallituksen terrorismin vastaista operaatiota idässä, mutta niiden osuus, jotka eivät sitä kannata, on 30 %. Vuoden 2014 aikana sodan jatkuessa separatistien kanssa kompromissiin taipuvaisten määrä on kasvanut kolmanneksen ja on peräti 73 %. Tässä kannattaa kuitenkin muistaa, että vuonna 1991 Luhanskin alueen asukkaista 84 % ja Donetskin alueen asukkaista 77 % äänesti Ukrainan itsenäisyyden puolesta, ja Krimilläkin Ukrainan itsenäisyyttä ja siis eroa Venäjästä kannatti äänestäneiden enemmistö (Subtelny 2009, 584).

Ukrainan sodassa on kuollut ainakin 6 000 ihmistä, ja hengissä oleville yksilötason ratkaisu on poismuutto. Ukrainasta ja varsinkin sen itäosista on perinteisesti käyty paljon työssä Venäjällä, ja näillä ihmisillä tuskin on erityistä halua palata kotimaahan. Tämä selittää osaksi niitä suuria lukuja, jotka Venäjän mukaan kuvaavat sinne tulleiden pakolaisten määrää. YK:n arvioiden mukaan yli miljoona ihmistä on sodan johdosta liikkunut suuntaan tai toiseen. Donbassin alueelta oli viime vuoden tilanteessa 23 % väestöstä muuttanut pois sodan jaloista (Paniotto 2015), tämän jälkeen pakkomuutto on lisääntynyt. Suurimmat muuttajien osuudet näyttävät olevan alueilla, jotka ovat tai ovat olleet rintamalinjalla tai sen lähellä, kuten esimerkiksi Debaltseve.

Ukrainan ja venäjän kieli – kuka on ukrainalainen?

Ukrainan kansallisesta samastumisesta ja kieli-suhteista on tehty runsaasti selvityksiä ja aiheesta on käyty poliittista kädenvääntöä julkisuudessa. Itä-Ukrainan tapahtumien yhdeksi syyksi katsotaan jopa venäjänkielisen väestön kokemaa kielellinen turvattomuus, joka olisi puhjennut sodaksi vanhan hallinnon kaaduttua. Näyttöä venäjänkielisen väestön kielisorrosta ei kuitenkaan ole saatu. Tilanne on ollut rauhallinen koko itsenäisyyden ajan, eikä se käsittelyssä olleista lakialoitteista huolimatta muuttunut ennen sotaa. Tilanne on kuitenkin monimutkaisempi kuin mediassa annetaan ymmärtää, eivätkä kieliryhmien väliset erot ja ennakkoluulot ole muuallakaan Euroopassa tuntemattomia. Ne eivät kuitenkaan johda sotaan, vaan siihen tarvitaan muita syitä – toisaalta meillä on entisen Jugoslavian alueelta kokemus, jossa samaa kieltä puhuvat mutta uskonnon tai kulttuurin erottamat kansat alkoivat sotia kiihkeästi keskenään.

Toisessa maailmansodassa noin 10 miljoonaa ukrainalaista menetti henkensä eri syistä, eri vaiheissa sodan uhreina ja juutalaisvainoissa. Sodan jälkeen toteutettiin myös laajoja väestönsiirtoja Neuvostoliiton ja Puolan välillä. Vuonna 1946 Ukrainassa arvioitiin olevan vain 25 miljoonaa seläistä asukasta, jotka olivat asuneet maassa ennen sotaa, mutta vuoden 1959 väestölaskennassa, joka oli sodan jälkeen ensimmäinen, maassa oli jo 42 miljoonaa asukasta. Tyhjiö täyttyi sekä Puolalta vallattujen alueiden väestön että maan sisäisen muuttoliikkeen ansiosta, jota valtio tuki järjestelmällisesti Ukrainan runsaiden raaka-ainevarojen takia. Sodan ja sen jälkeisen kehityksen johdosta väestön määrä ja väestöryhmät muuttuivat: perinteiset vähemmistöt (juutalaiset ja puolalaiset) käytännössä katosivat, ja niiden tilalle syntyi entistä suurempi venäjänkielinen vähemmistö, josta paikoin tuli enemmistö (ks. Subtelny 2009, 481–484; Olszanski 2012).

Ukrainan itsenäistymisestä vuonna 1991 lähtien maan ainoa virallinen kieli on ollut ukraina. Tällä on hieman samankaltaisia historiallisia syitä kuin Baltian maiden kielipolitiikalla. Ukrainan käyttö oli julkisessa elämässä tsaarin aikana käytännössä kielletty uskonnollisia tilaisuuksia ja kirjallisuutta lukuun ottamatta, eikä sillä ollut samanlaista mahdollisuutta kehittyä kulttuurikielenä kuin esimerkiksi suomella tai norjalla.

Tällainen mahdollisuus tuli vasta Neuvostoliitossa 1920-luvulla, jolloin kansallinen kulttuuri pääsi heräämään noin kymmeneksi vuodeksi mutta tukahtui Stalinin ajan terroriin. Monien mielestä kaikista Neuvostoliiton kansoista maan sisäinen vaino 1930-luvulta alkaen koetteli raskaimmin ukrainalaisia.

Neuvostoliitossa kerrottiin anekdoottia siitä, kuinka eri kansoihin kuuluvat voivat oppia ukrainaa. Juutalainen oppii sen helposti, ja venäläiseltä menee enintään pari vuotta. Sen sijaan aito ukrainalainen ei kykene oppimaan ukrainaa – ei kannattanut, sillä jos ukrainalainen peräti puhuikin ukrainaa, kyseessä täytyi olla epäilyttävä nationalisti. Tulokseksi on saatu – toisen anekdootin mukaan – kansakunta, joka osaa vieraita kieliä poikkeuksellisen hyvin: suuri osa väestöstä puhuu vierasta kieltä, ts. venäjää, jopa paremmin kuin omaansa. Tässä tilanteessa on luonnollista, että ukrainan kieli tarvitsee julkisen vallan erityistä tukea.

Äidinkieltä ja kielellistä samastumista koskevat tulokset ovat jossakin määrin erilaisia riippuen siitä, kuinka asiaa kysytään. Moderni kielitiede ei anna tukea ajatukselle, että vain yksi kieli voi olla äidinkieli. Tadeusz Olszanskin (2012) mukaan ihmiset ymmärtävät äidinkielellä (ukrainaksi *ridna nova*; venäjäksi *rodnoj jazyk*) eri asioita. Useimmille (34 %) äidinkieli oli kieli, jota he puhuvat vapaasti ja jolla he ajattelevat, mutta miltei yhtä usein (32 %) se oli sen kansakunnan kieli, johon vastaajat samastuivat. Noin neljännekselle äidinkieli oli vanhempien kieli, ja 9 % katsoi, että äidinkieli on se, jota he puhuivat eniten. Tilannetta mutkistaa se, että 16–18 % Ukrainan väestöstä käyttää *surzhykia*, jolla tarkoitetaan ukraina-pohjaista, pitkälti venäläistynyttä sekakieltä. Surzykin käyttöön liittyy stigma; sitä pidetään sivistymättömänä, mutta se on saanut jonkin verran suosiota mediassa 2000-luvulla. Ukrainassa oli vuoden 2001 väestölaskentatietojen mukaan 48 miljoonaa asukasta, ja heistä oli ukrainalaisia 78 ja venäläisiä 17 %. Muihin väestöryhmiin kuului yhteensä 5 % väestöstä. Ukrainalaisten ryhmästä 15 % ja venäläisten ryhmästä 95 % piti venäjää äidinkielenään vuonna 2001. Vuoden 2011 tietojen mukaan 47 % väestöstä puhui kotonaan vain ukrainaa ja 37 % vain venäjää, molempia kieliä käyttävien osuus oli 16 %. Kymmenen vuoden kuluessa ukrainan puhujien osuus on kasvanut ja molempia kieliä käyttävien osuus vähentynyt venäjän puhujien osuuden pysyessä samana. (Olszanski 2012.)

Kieli kuvaa Ukrainassa samastumista kansakuntaan enemmän venäläisten kuin ukrainalaisten keskuudessa, mutta venäjää puhuvistakin monet määrittelevät itsensä ukrainalaisiksi. Käytännössä ukrainalaisten valtaenemmistö on äidinkielenä riippumatta kaksikielistä: vain 22 % katsoi osaavansa huonosti ukrainaa ja vielä harvemmat (16 %) huonosti venäjää. Olszanski kuvaa ukrainalaisten identiteetin määrittymistä kielen lisäksi myös kahden muun kysymyksen avulla. Useimmat Ukrainalaisista samastuivat asuinalueeseensa (47 %) ja hieman harvemmin (41 %) koko Ukrainaan. Edelleen 13 % samastui entiseen Neuvostoliittoon, ja vain 3 % samastui ennen kaikkea johonkin kansakuntaan tai etniseen ryhmään, joka näin kysyttäessä lienee ollut muu kuin ukrainalaiset (esim. Krimin tataarit). Kun kysymys koski kulttuurista samastumista, useimmiten liittyttiin ukrainalaiseen kulttuuriin (56 %). Muut vaihtoehdot olivat harvinaisempia: neuvostokulttuuriin samastui 16 %, venäläiseen kulttuuriin 11 %, eurooppalaiseen kulttuuriin 7 % vastaajista. Muiden vastauksien osuus oli 10 %. (Olszanski 2012.) Nämä tiedot ovat vuodelta 2006 mutta lienevät edelleen varsin ajankohtaisia osoittaessaan alueellisen samastumisen merkitystä.

Johtopäätökset

Ukraina on taloudellisesti äärimmäisen heikossa tilanteessa. Pekka Sutelan (2015) mukaan Ukraina tarvitsee lähitulevaisuudessa IMF:n ja Kansainvälisen valuuttarahaston tukea 10–20

miljardia euroa vuodessa selviytyäkseen, ja Donbassin alue jää Venäjän taloudelliseksi rasitukseksi. Lisäksi energian saanti tulisi rakentaa kokonaan uudella, omavaraisemmalla tavalla, mikä ei tapahdu nopeasti. Tämä näkemys Ukrainan avun tarpeesta on samankaltainen kuin George Sorosilla. Taloudellinen tuki ei kuitenkaan ratkaise rakennepoikkeamia, eivätkä Maailman talousfoorumien skenaarit ole erityisen toiveikkaita. Pavel Felgenhauerin (2014) mukaan Venäjän tavoitteena ei ole eikä ole ollut vallata Itä-Ukrainaa, vaikka sinne on käytännössä syntynyt Venäjän protektoraatti. Tavoite on Ukrainan länsisuuntauksen kaataminen. Tämä merkitsee pakostakin sitä, että maanpuolustuksen ideologinen ja taloudellinen rasite lisääntyy Ukrainassa, mikä ei lupaa hyvää. Krim on menetetty ja jäänee Venäjän osaksi vailla merkittäviä kansainvälisiä yhteyksiä.

Väestön mielipiteet osoittavat valitettavasti, että Ukraina on jakautunut maa, ja propagandalla on tässä luonnollisesti oma osuutensa. Tässä esitetyt tulokset kertovat, että Itä-Ukraina ja varsinkin Donbass on erilainen kuin maan muut osat. Sen sijaan ne eivät tue *Malorossijan* ajatusta eli sitä, että kieleltään venäläisemmistöisillä Itä- ja Etelä-Ukrainalla olisi samankaltainen poliittinen intressi. Ukrainan eteläisillä alueilla ollaan varautuneita mutta Kiovan puolella. Tulokset osoittavat myös, että Venäjä on vuoden 2014 kuluessa menettänyt aiemman suosikkiasemansa ukrainalaisten mielisä. Mutta nykyinen länsisuuntaus voi jatkua vain, jos väestö näkee sen tuottavan rauhaa, työtä ja toimeentuloa, mieluiten pian.

KIRJALLISUUS

Balakireva, Olga & Bondar, Tetjana & Dmytruk, Dmytro: Dynamika stavlennja gromadjan do provedennja antyterorystytshnoji operaciji na terytoriji Donetskoji ta Luhanskoji oblasti. Ukrajinskij institut sotsialnyh' doslidzhen imeni Oleksandra Jarmenka: Kyiv, 2015.

Felgenhauer, Pavel: Ukrainian Donbas becomes a Russian protectorate. *Eurasia Daily Monitor* November 20, 2014, vol. 11, issue 2018.

Focus Economics: Ukraine Economic Outlook. February, 2015.

Jenin, Maksim: Sotsialni tekhnologiji ta ideologitshna skladova rozpaljuvannja vijny na Donbasi. *KMIS Review* 8 (02/2015), 3–6.

KIIS (Kyiv International Institute of Sociology): Stavlennja do unitarnoi derzhavy ta separatyizmu v Ukrajinu. *Pres-relizy ta zvity*, 2014a.

KIIS (Kyiv International Institute of Sociology): Stavlennja ukrajintstv do rishennja Rosiji pro vvedennja vijsk v Ukrajinu, *Pres-relizy ta zvity*, 2014b.

Laurén, Anna-Lena & Lodenius, Peter: Ukraina – gränsländet. Stockholm: Atlantis, 2015.

Lodenius, Peter: Ukraina i Europas mitt. Helsingfors: Tigertext, 2006.

Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine: Ukraine: Development prospects. Consensus forecast. UNDP Ukraine: Kyiv, 37/ 2014.

Novikova, Ljana: Zmita dovira do ukrajinskoho ta rosi-

- jskoho tb. *KMIS Review* 8 (02/2015), 29–34.
- Nyberg, René: Realismi on ratkaisu Suomen suhteissa Venäjään. *Helsingin Sanomat* 30.8.2014.
- Olszanski, Tadeusz A: The language issue in Ukraine – An attempt at a new perspective. *OSW Studies* 40. Warsaw: Centre for Eastern Studies, 2012.
- Paniotto, Volodymyr: Jevromajdan: profil povstannja. *KMIS Review* 7 (07/2014), 5–7.
- Paniotto, Volodymyr: Otsinka rivnja migratsiji naselennja Donbasu. *KMIS Review* 8 (02/2015), 7–9.
- Pjaskovska Tetjana: Jak zminylosja stavlennja naselennja Ukrajinjy do Rosiji ta naselennja Rosiji do Ukrajinjy. *KMIS Review* 8 (02/2015), 10–17.
- Remy, Johannes: *Ukrainan historia*. Helsinki: Gaudeamus, 2015.
- Sah'no, Julia: Khto nasampered vynen u nynishnomu krovoprolytti na Donbasi? *KMIS Review* 8 (02/2015), 18–22.
- Sah'no, Julia: Kudy vstupaty Ukrajinjy? (Evropejskij sojuz, mytnyj sojuz, NATO), 2015. *KMIS Review* 8 (02/2015), 23–28.
- Soros, George: A new policy to rescue Ukraine. *New York Review of Books*, January 8, 2015.
- Subtelny, Orest: *Ukraine: A history*. Fourth edition. University of Toronto Press: Toronto, 2009.
- Sutela, Pekka: Ukrainasta tulee iso lasku lännelle. *Kaupalehti* 11.11.2014.
- Transparency International: *The 2014 Corruption Perceptions Index*.
- UNDP Ukraine: *Socio-economic vulnerability and risk assessment*. 31 January 2015.
- (The) World Bank: *Country and region specific forecasts and data, 2015 World Economic Forum: Scenarios for Ukraine. Reforming institutions, strengthening the economy after the crisis*. World Scenario Series, April 2014.